

## GUIA DIDÀCTICA PER AL PROFESSORAT



# Ciutat, territori, paisatge

Materials didàctics per a l'educació secundària obligatòria



## 1. INTRODUCCIÓ

El creixement econòmic, la generalització del model de vida urbà i la integració de Catalunya dins els fluxos globals han generat transformacions molt importants en el territori català durant les darreres dècades. La intensitat i l'abast dels canvis han alterat algunes de les pautes històriques de l'organització del territori. El caràcter nítid de la frontera entre el camp i la ciutat ha tendit a esvair-se, i la tradicional divisió entre rural i urbà és cada cop menys útil per descriure la naturalesa de gran part del territori del nostre país. Al mateix temps, les ciutats han estat objecte d'importants processos de rehabilitació, millores urbanes i transformacions de gran abast que han canviat la seva fesomia.

El conjunt de canvis experimentats en el territori ha significat una modificació substancial dels nostres paisatges, tal com ha succeït a d'altres països desenvolupats d'Europa. En les darreres dècades, les transformacions dels paisatges d'existència secular, que sovint eren el resultat d'una llarga i lenta interacció entre els elements del medi natural i l'activitat humana, han donant lloc a la uniformització i banalització de molts paisatges, fet que compromet la diversitat dels paisatges europeus.

La preocupació envers el futur dels paisatges va incentivar el Consell d'Europa, l'any 2000, a aprovar el Conveni europeu del paisatge, que considera els paisatges un component important de la qualitat de vida de les poblacions i que promou les accions dels governs a favor de la conservació, l'ordenació dels paisatges i la sensibilització de la població envers el patrimoni paisatgístic, amb un èmfasi especial en l'educació.

Per tal de fer efectiu el compromís del Parlament de Catalunya, a través de l'adhesió d'aquest òrgan al Conveni europeu del paisatge, la Generalitat de Catalunya ha promogut l'aprovació de la Llei de protecció, gestió i ordenació del paisatge<sup>1</sup> i ha constituït l'Observatori del Paisatge de Catalunya com a instruments fonamentals per assolir els objectius de millora dels nostres paisatges. Igualment, el govern català està compromès en la sensibilització de la ciutadania envers el paisatge i especialment de la població en edat escolar. Amb aquesta finalitat, el Departament d'Educació i el Departament de Política Territorial i Obres Públiques i l'Observatori del Paisatge de Catalunya han promogut l'elaboració dels materials didàctics "Ciutat, territori, paisatge" i la seva aplicació didàctica a l'alumnat d'educació secundària obligatòria (ESO) en el marc dels programes d'innovació educativa.

Les finalitats principals d'aquests materials són:

- Facilitar la tasca del professorat en la sensibilització de l'alumnat envers el paisatge com a component important del patrimoni natural i cultural del nostre país i, per tant, de la nostra identitat col·lectiva.
- Contribuir a actualitzar els coneixements de l'alumnat d'ESO sobre la ciutat i el territori de la Catalunya actual.
- Aportar un exemple de materials didàctics elaborats seguint els criteris educatius expressats en el decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments d'educació secundària obligatòria.

## 2. ESTRUCTURA DELS MATERIALS

El projecte "Ciutat, territori, paisatge" inclou material en dos formats que es complementen entre ells: en paper i en format web.

---

<sup>1</sup> Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge (DOGC núm. 4407 – 16.6.2005).

La carpeta “Ciutat, territori, paisatge” inclou:

- Dotze làmines en paper, cadascuna de les quals està dedicada a un determinat paisatge, amb una fotografia panoràmica del paisatge a treballar, quatre fotografies petites de detalls que exemplifiquen els conceptes clau d'aquell paisatge, un ortofotomapa, un mapa topogràfic, un mapa de situació dins de Catalunya i un text introductori sobre la zona on està situat el paisatge a estudiar.

El web inclou:

- Les dotze làmines en format PDF.
- Les activitats didàctiques per a cada una de les dotze làmines.
- Les activitats interactives per a cada un dels dotze paisatges.
- Documents que complementen el treball sobre els dotze paisatges (documents sobre cada làmina, enllaços amb altres webs, etc.).
- La guia didàctica per al professorat (el present document).
- La guia de funcionament del web.
- Solucions per al professorat.

Els dos formats són independents, és a dir, tant es poden treballar separatament com conjuntament. Si s'opta pel treball amb les làmines, caldrà consultar el web per trobar els documents complementaris o buscar informació en altres webs; si s'opta pel web, l'ús simultani amb les làmines en paper facilitarà disposar de tota la informació sense haver de passar pantalles.

### **3. “CIUTAT, TERRITORI, PAISATGE” I EL CURRÍCULUM D'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA**

Les làmines en paper i el web estan adreçats als alumnes de primer i tercer d'ESO i no suposen cap ampliació del currículum de Ciències Socials, sinó que s'inscriuen plenament dins les competències i els continguts propis de la matèria de Ciències Socials, Geografia i Història d'educació secundària obligatòria i responen al model socioconstructivista del procés d'ensenyament i aprenentatge, subjacent en les orientacions didàctiques del currículum.

El projecte compleix les finalitats bàsiques de l'educació secundària obligatòria i col·labora especialment en l'assoliment dels següents objectius, descrits en el decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria:

#### **Objectius de l'educació secundària obligatòria que donen forma a aquests materials:**

- Desenvolupar i consolidar hàbits d'esforç, d'estudi, de treball individual i cooperatiu i de disciplina com a base indispensable per a un aprenentatge eficaç i per aconseguir un desenvolupament personal equilibrat.
- Desenvolupar l'esperit emprenedor i la confiança en si mateix, la participació, el sentit crític, la iniciativa personal i la capacitat per aprendre a aprendre, planificar, prendre decisions i assumir responsabilitats.
- Identificar com a pròpies les característiques històriques, culturals, geogràfiques i socials de la societat catalana, progressar en el sentiment de pertinença al país.

- Comprendre i expressar amb correcció, oralment i per escrit, missatges complexos en llengua catalana, en llengua castellana i, en el seu cas, en aranès, i consolidar hàbits de lectura i comunicació empàtica.
- Desenvolupar habilitats bàsiques en l'ús de fonts d'informació diverses, especialment en el camp de les tecnologies, per saber seleccionar, organitzar i interpretar la informació amb sentit crític.
- Comprendre que el coneixement científic és un saber integrat que s'estructura en diverses disciplines, i conèixer i aplicar els mètodes de la ciència per identificar els problemes propis de cada àmbit per a la seva resolució i presa de decisions.

Així mateix, el projecte té en compte les competències de l'ESO. Concretament, guien el projecte les competències específiques de viure i habitar el món i la competència social i ciutadana.

L'estudi del paisatge es fa des d'una perspectiva interdisciplinària i amb la intenció de promoure'n la sensibilització i l'adopció d'opinions i conductes relacionades amb l'educació per la democràcia.

Els materials treballen especialment les ciències socials, la geografia i la història, però també altres matèries com ara les ciències de la naturalesa. Entendre els aspectes immaterials del paisatge condueix a una perspectiva cultural i a vegades artística. La major part d'exercicis inclouen un important treball de llengua escrita i, en alguns casos, d'expressió plàstica. En aquest sentit, seria recomanable un treball en equip del professorat d'aquestes àrees i un ús conjunt dels materials.

El projecte està pensat com un treball del grup classe en el qual cada petit grup es responsabilitza d'un determinat paisatge, fet que facilita la competència social i ciutadana i la competència d'autonomia personal. La iniciativa queda recollida en les últimes fases del treball, en què es demana als estudiants que facin prospectiva, que proposin actuacions noves i que exposin els seus resultats al conjunt del grup classe.

Els materials tenen en compte dues de les competències transversals de l'educació secundària obligatòria: la competència comunicativa lingüística i audiovisual i la competència digital amb el tractament de la informació.

L'anàlisi de cada paisatge preveu les quatre fases del procés de raonament científic (descripció, explicació, justificació i argumentació) i la seva expressió en forma de textos. Per completar el procés es treballen competències relatives a la resolució de problemes i la redacció de cartes i informes. Aquestes habilitats es treballen tant en el treball amb les làmines com en el treball amb el web.

El procés d'anàlisi inclou, com a part essencial, l'habilitat d'observació i les habilitats cartogràfiques. Ambdues activitats són imprescindibles per a la comprensió del paisatge. En el cas del web, l'observació té un format interactiu: es treballen el mapa topogràfic, l'ortofotografia i les fotografies aèries de diversos anys (1986 i 2006) i es fan exercicis de lectura de mapes i la comparació d'aquests amb fotografies. En el format paper es treballa l'elaboració de croquis per a l'expressió dels resultats d'estudi.

#### **4. L'ESTUDI DEL PAISATGE**

L'estudi del paisatge és un tema tradicional i recurrent de la geografia escolar, però els importants canvis econòmics que han modificat els paisatges de Catalunya, conjuntament amb els canvis en la didàctica, inviten a donar una nova orientació al seu estudi.

Es parteix de la idea que vivim immersos en un paisatge que és l'escenari de la nostra vida. El paisatge que es veu des de la finestra de l'habitació, el de les vacances o el del lloc on un se sent bé, és un dels elements que proporcionen benestar personal i identificació.

Un segon aspecte important és que les persones actuem sobre el paisatge i les nostres accions, per petites que siguin, poden millorar-lo o empitjorar-lo. Viure en una casa de pisos o en una d'adossada, tenir gespa al jardí o comprar en un centre comercial als afores de la ciutat té unes repercussions clares sobre l'ordenació del territori i sobre el paisatge.

Els components personals i simbòlics i l'actuació humana sobre el paisatge se situen en primer lloc quan ens proposem sensibilitzar sobre la diversitat de paisatges de Catalunya i la importància de la seva preservació. No es tracta només de conèixer com són aquests paisatges i per què són així, sinó també de promoure un compromís personal.

Segons el Conveni europeu del paisatge<sup>2</sup> "paisatge fa referència a una àrea, tal com la percebi la gent, el caràcter de la qual és resultat de l'acció i la interacció de factors naturals i/o humans".

Per estudiar el paisatge en els materials didàctics s'utilitzen cinc conceptes clau que permeten analitzar els aspectes naturals, socials i culturals: funció, evolució, conflicte/consens, sostenibilitat i identitat/banalització.

### Conceptes clau per a un estudi interdisciplinari del paisatge

- **Funció.** Cada paisatge i cada aspecte del paisatge tenen un ús que pot ser reconegut mitjançant una observació atenta o mitjançant una anàlisi documentada. Algunes funcions del paisatge són ancestrals i d'altres van apareixent a mesura que van canviant les formes de vida i d'organització econòmica. El paisatge és una construcció social.
- **Evolució.** Els paisatges evolucionen al llarg del temps. L'evolució comporta continuïtat i canvi en l'ordenació del territori i del paisatge. L'evolució ha estat en el passat i es dona en el present, que és el moment en què es dissenya el futur. El canvi i l'evolució són característiques inherents al paisatge.
- **Conflicte/consens.** L'evolució dels usos del sòl comporta noves formes i models d'ordenació del territori en les quals no tots els agents socials estan d'acord. El conflicte s'ha de veure com un moment de desacord que es produeix en èpoques de canvi; el consens, en canvi, com un moment d'acord quan s'ha produït la negociació i el pacte. L'ordenació del territori pot donar lloc a situacions de conflicte.
- **Sostenibilitat.** Les actuacions humanes i l'ordenació del territori tenen repercussions sobre el medi ambient. Les actuacions sobre el paisatge han de permetre mantenir l'equilibri ecològic i la conservació del patrimoni natural. La sostenibilitat hauria de ser una característica inherent a les actuacions sobre el territori i el paisatge.
- **Identitat/banalització.** El paisatge genera sentiments de pertinença i apropiació però algunes de les actuacions i transformacions poden donar lloc a situacions d'uniformització i banalització. Aquesta identificació, que és col·lectiva, a vegades pot ser expressió de nacionalitat o simplement d'apropriació d'un espai. Les actuacions sobre el paisatge han de permetre mantenir el patrimoni cultural i generar noves identitats. La identitat és una de les maneres d'expressar la qualitat humana d'un paisatge.

<sup>2</sup> Tractat internacional promogut pel Consell d'Europa i aprovat a Florència

## 5. ELS PAISATGES SELECCIONATS

Amb el conjunt dels paisatges analitzats, es pot fer un repàs visual a la geografia de Catalunya, alhora que es plantegen les principals temàtiques o problemes que afecten el territori. D'entre les moltes actuacions humanes que configuren els paisatges catalans s'analitza, especialment, com el creixement de la ciutat fa canviar el territori i si aquesta actuació es fa considerant la seva preservació; també es tenen en compte l'ordenació de territoris rurals, industrials o turístics i els espais naturals protegits.

S'ha procurat seleccionar panoràmiques que mostrin la complexitat i bellesa del paisatge estudiat, sense defugir els aspectes conflictius però tampoc emfasitzant especialment aquests aspectes més negatius.

A continuació es presenta la totalitat dels paisatges estudiats i s'hi esmenten els seus aspectes d'anàlisi més rellevants:

Paisatge	Temàtica	Conceptes
<b>Barcelona, 22@</b>	La renovació del paisatge urbà	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Nova construcció i rehabilitació.</li> <li>▪ Canvi d'usos del sòl.</li> <li>▪ Zones verdes.</li> <li>▪ Circulació.</li> <li>▪ Indústria tecnològica.</li> <li>▪ Nova identitat.</li> <li>▪ Equipaments i transport sostenible.</li> </ul>
<b>El Pla de Bages</b>	La proximitat de la metròpoli	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Pèrdua d'identitat.</li> <li>▪ Evolució en el temps.</li> <li>▪ Consum de sòl per a infraestructures i equipaments logístics.</li> <li>▪ Polígons industrials.</li> <li>▪ Salinització d'aigües a causa de l'explotació minera.</li> </ul>
<b>El Baix Llobregat</b>	L'horta en zona urbana	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Conservació del paisatge rural.</li> <li>▪ Horts urbans.</li> <li>▪ Agricultura a temps parcial.</li> <li>▪ Consum de sòl per a les comunicacions (aeroport, carreteres, ferrocarrils).</li> <li>▪ Gestió de l'aigua i la seva depuració.</li> </ul>
<b>La Costa Brava</b>	El paisatge com a recurs turístic	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Ús turístic del sol: turisme de masses i turisme de qualitat.</li> <li>▪ Zona protegida.</li> <li>▪ Pèrdua d'identitat .</li> <li>▪ Conservació del paisatge tradicional.</li> </ul>
<b>La Garrotxa</b>	Una ciutat dins un parc natural	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Gestió del territori.</li> <li>▪ Normativa de conservació del paisatge.</li> <li>▪ Urbanització controlada.</li> <li>▪ Canvis estacionals en el paisatge.</li> <li>▪ Conservació del paisatge natural.</li> </ul>
<b>El Priorat</b>	La renovació d'un antic paisatge agrari	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Agroturisme.</li> <li>▪ Producció agrícola d'alta qualitat.</li> <li>▪ Reconstrucció d'un paisatge.</li> <li>▪ Evolució dels usos del sòl.</li> <li>▪ Rehabilitació i recuperació de pobles.</li> <li>▪ Valor turístic i patrimonial.</li> <li>▪ Instal·lació de parcs eòlics.</li> </ul>

Paisatge	Temàtica	Conceptes
<b>El Tarragonès</b>	Un paisatge industrial	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Àrea metropolitana.</li> <li>▪ Paisatge industrial.</li> <li>▪ Conservació del patrimoni històric.</li> <li>▪ Centre d'atracció turístic.</li> <li>▪ Riscos ambientals.</li> <li>▪ Riscos industrials.</li> </ul>
<b>El Vallès</b>	Ciutat compacta, ciutat difusa	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Ciutat compacta, ciutat difusa.</li> <li>▪ Urbanitzacions i ciutats dormitori.</li> <li>▪ Ús de l'espai urbà: consum de sòl urbà, impacte ambiental, activitat econòmica i cultural, serveis.</li> <li>▪ Insostenibilitat de la urbanització difusa.</li> </ul>
<b>La Ribera d'Ebre</b>	El paisatge fluvial i la producció d'energia	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Necessitats energètiques.</li> <li>▪ Ús del riu com a recurs energètic.</li> <li>▪ Evolució en el temps.</li> <li>▪ Impacte ecològic.</li> <li>▪ Aprofitaments agrícoles.</li> <li>▪ Contaminació de les aigües a causa de les activitats industrials.</li> </ul>
<b>El Segrià</b>	Paisatge de regadiu en planes de secà	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Paisatge de regadiu.</li> <li>▪ Xarxa de canals.</li> <li>▪ Canvis en el conreu.</li> <li>▪ Evolució del paisatge en el temps.</li> <li>▪ Integració d'una ciutat en el paisatge agrícola .</li> <li>▪ El ZEPA d'Almenar.</li> </ul>
<b>La Cerdanya</b>	El paisatge de la frontera	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Regions transfrontereres.</li> <li>▪ Intercanvis culturals perceptibles en el paisatge.</li> <li>▪ Creació de serveis transfronterers.</li> <li>▪ Urbanització de les comarques pirinenques.</li> <li>▪ Urbanització dels espais rurals.</li> </ul>
<b>La Vall d'Aran /Era Val d'Aran</b>	El paisatge com a escenari turístic	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Canvi econòmic.</li> <li>▪ Especialització en l'ús del sòl i en l'activitat econòmica.</li> <li>▪ Població resident fixa i estacional.</li> <li>▪ Activitat econòmica permanent i estacional.</li> <li>▪ Accessos i comunicacions.</li> <li>▪ Identitat cultural.</li> <li>▪ Afectació dels espais naturals com a conseqüència del turisme d'hivern.</li> </ul>

## 6. L'ANÀLISI DEL PAISATGE

### 6.1. Preguntes d'estudi

L'anàlisi del paisatge es fa sota el fil conductor d'una pregunta d'estudi a la qual cal donar una resposta final. Amb la pregunta d'estudi s'intenta sintetitzar la problemàtica que afecta el paisatge amb la finalitat que l'alumnat concentri la seva atenció en un tema concret per introduir-se en l'anàlisi del paisatge que se li demana.



Zona	Pregunta d'estudi
Barcelona, 22@	Com canvia el paisatge urbà en passar de barri industrial a districte tecnològic 22@?
El Pla de Bages	Quins efectes provoca al seu entorn l'expansió d'una àrea metropolitana?
El Baix Llobregat	Cal conservar espais rurals dins les zones urbanes?
La Costa Brava	Com fer compatibles la conservació del paisatge i el turisme?
La Garrotxa	Com es poden fer compatibles una ciutat i un parc natural?
El Priorat	Podem conservar una zona agrícola tradicional de secà i viure'n?
El Tarragonès	Pot ser compatible la indústria amb l'habitatge, el turisme i l'agricultura?
El Vallès	Blocs de pisos o cases adossades, quina construcció és més sostenible?
La Ribera d'Ebre	Poden conviure el paisatge fluvial i el paisatge agrícola tradicional amb la indústria de risc?
El Segrià	Quin impacte té el regadiu en l'ordenació i l'aprofitament del territori?
La Cerdanya	La frontera estatal canvia el paisatge?
La Vall d'Aran / Era Val d'Aran	Es despersonalitza el paisatge i pot arribar a convertir-se en un parc temàtic?

## 6.2. Anàlisi del paisatge

Per tal de sensibilitzar l'alumnat en els problemes que afecten el paisatge i implicar-lo en la seva conservació, l'anàlisi del paisatge parteix del coneixement i les impressions prèvies, segueix les fases o els passos del raonament científic i acaba proposant una perspectiva de futur que s'ha de presentar en públic.

### Fases i preguntes per a l'anàlisi del paisatge

1. Informació i percepció inicial del paisatge: Com et sents davant aquest paisatge?
2. Descripció del paisatge: Com és?
3. Anàlisi dels processos d'evolució i canvi que es produeixen en el paisatge: Com evoluciona? Per què? Amb quines conseqüències?
4. conflicte/consens i empatia sobre els canvis en el paisatge: què opinen els agents implicats?
5. Prospectiva sobre el paisatge: com creiem que evolucionarà i com ens agradaria que fos?
6. Conclusions generals i resposta a la pregunta d'estudi.

Aquesta estructura és la mateixa per al treball en les làmines en format paper que per al treball en les activitats interactives en format web. Les petites variacions entre un format i l'altre es deuen a les característiques pròpies de cada suport. En l'activitat 1, la guia d'activitats del format paper demana les impressions que provoca la percepció del paisatge, mentre que el web proposa la localització dels elements que destaquen en la panoràmica del paisatge. La diferència més substancial es dona en l'activitat 3. Així, la guia d'activitats del format paper ressalta el perquè dels canvis ocorreguts en el paisatge, mentre que en el web es destaca l'evolució del paisatge en els últims vint anys.

### 6.3. Treball en petit grup

Els materials de les làmines i el web estan dissenyats per treballar en grup. La classe es concep com una comunitat d'aprenentatge que en el seu conjunt es responsabilitza d'analitzar cada paisatge, de sensibilitzar-se envers les problemàtiques d'ordenació del territori i de debatre propostes de millora del paisatge. Aquestes propostes, posteriorment, es poden fer arribar a organismes competents de manera que els estudiants puguin percebre que la seva opinió fonamentada és important i que pot ser escoltada.

Les làmines, les guies d'activitats i el web estan dissenyats de manera que el treball es pot efectuar amb el grup classe dividit en petits equips de treball cooperatiu. En les làmines l'alumnat ha de fer activitats en grup cooperatiu, activitats de posada en comú i de síntesi amb tot el grup classe. En el cas del web, el conjunt de l'activitat es presenta com un joc de rol en el qual cada grup es constitueix en un equip de treball professional que ha de donar resposta a un encàrrec.

Els paisatges presentats són molt diferents: alguns són coneguts per l'alumnat i d'altres, no; alguns resulten atractius per a la majoria de la població i d'altres, no. El repartiment es pot fer per tria o aleatòriament. En el primer cas, s'ha de considerar el conflicte que pot representar la tria; en el segon, el nivell de motivació que poden tenir els estudiants si treballen amb una làmina que no és del seu interès.

Aquest treball es podria complementar amb l'estudi del paisatge de la pròpia localitat i els possibles conflictes territorials que s'hi produeixen. Pot ser un treball de camp amb l'ús de càmeres fotogràfiques o de filmar, recull de premsa o entrevistes amb diferents agents i amb persones representatives de la població.

## 7. ORIENTACIONS PER AL TREBALL

Atès que el projecte "Ciutat, territori, paisatge" presenta dos formats diferents però complementaris (el format paper i el format web), es recomana, en primer lloc, que el professorat esculli aquell que pot adaptar-se millor al context de la classe i del centre. En el quadre que es presenta a continuació s'indica el treball a fer en cada fase per tal de facilitar aquesta tasca.

Fase	Làmines	Web
<b>1. Observació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació panoràmica.</li> <li>▪ Visió global de la làmina.</li> <li>▪ Impressió sobre el paisatge i definició.</li> <li>▪ Posada en comú.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació panoràmica.</li> <li>▪ Lectura dels textos de la làmina.</li> <li>▪ Treball interactiu de localització d'elements.</li> <li>▪ Resposta a una pregunta de pas: definició del paisatge.</li> </ul>
<b>2. Descripció</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació.</li> <li>▪ Treball amb mapes.</li> <li>▪ Elaboració d'una descripció.</li> <li>▪ Elaboració d'un croquis.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació.</li> <li>▪ Treball interactiu de localització d'elements.</li> <li>▪ Resposta a una pregunta de pas: caracterització del paisatge.</li> </ul>
<b>3. Explicació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació.</li> <li>▪ Lectura de documentació.</li> <li>▪ Elaboració d'un text expositiu.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observació.</li> <li>▪ Treball interactiu amb fotografia aèria de dos anys diferents.</li> </ul>

Fase	Làmines	Web
<b>4. Argumentació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Empatia.</li> <li>▪ Posar-se en el lloc d'un personatge.</li> <li>▪ Argumentar i contraargumentar el seu pensament.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Empatia.</li> <li>▪ Lectura d'entrevistes a 4 o 5 personatges que tenen visions diferents sobre el paisatge.</li> <li>▪ Resposta a una pregunta de pas: comparació de perspectives, exposició d'arguments.</li> </ul>
<b>5. Prospectiva</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Elaboració d'una proposta de canvi: text o dibuix.</li> <li>▪ Presentació de la proposta a la classe.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Lectura i documentació sobre diverses propostes de canvi.</li> <li>▪ Presa de decisió per elegir una proposta.</li> </ul>
<b>6. Conclusions. Resposta a la pregunta d'estudi</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Elaboració d'un informe final i resposta a la pregunta d'estudi.</li> <li>▪ Exposició al grup classe emprant un format elegit.</li> <li>▪ Debat general: diagnòstic sobre els paisatges de Catalunya.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Elaboració d'un informe final i resposta a la pregunta d'estudi.</li> <li>▪ Es poden revisar els textos elaborats en les preguntes de pas.</li> <li>▪ Resposta a la pregunta d'estudi.</li> <li>▪ Impressió del document.</li> </ul>

És probable que, ateses les circumstàncies dels centres i de la riquesa de la proposta, s'opti per combinar els dos formats, incidint en aquells aspectes que resultin més adequats i formatius per als estudiants. Per exemple: cada grup de treball disposa de la làmina en format paper de manera que amb un simple cop d'ull pot tenir molta informació; després es passa a treballar amb el web (activitats 2 i 3), però es demana als estudiants que facin un croquis del paisatge, o es treballa en paper i es demana que facin l'exercici de comparació de l'evolució del paisatge en dues dates diferents; s'opta per l'activitat 4 en paper perquè implica menys treball de lectura, i per l'activitat 5 del web perquè ja es presenten propostes de canvi i una posada en comú general encara que s'hagi treballat majoritàriament amb el web.

### 7.1. Orientacions per al treball amb les làmines en format paper

A continuació se suggereix, de manera indicativa, una temporalització de les sessions de treball amb les làmines en format paper. Cal tenir en compte que les activitats previstes poden ser fetes indistintament per alumnes de primer i tercer excepte en la fase 3, en què s'han previst dos nivells segons el curs.

Sessions de treball	Activitats
<b>1</b>	Fase 0: Comunicació d'objectius i motivació Fase 1: Impressió personal sobre el paisatge
<b>2</b>	Fase 2: Descripció i elaboració del croquis
<b>3</b>	Fase 2: Descripció i elaboració del croquis
<b>4</b>	Fase 3: Explicació sobre l'evolució del paisatge
<b>5</b>	Fase 3: Explicació sobre l'evolució del paisatge
<b>6</b>	Fase 4: Argumentació
<b>7</b>	Fase 5: Prospectiva
<b>8</b>	Fase 6: Conclusions generals sobre la pregunta d'estudi
<b>9</b>	Posada en comú dels paisatges estudiats i conclusions generals

FASE	OBJECTIUS	ORIENTACIONS PER AL TREBALL
<b>0. Comunicació d'objectius i motivació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Inculcar a l'alumnat que el paisatge influencia de manera positiva o negativa en el nostre esperit o estat d'ànim.</li> <li>▪ Copsar com molts dels paisatges que ens envolten tenen una forta empremta humana.</li> <li>▪ Destacar que el paisatge pot evolucionar de diferents maneres en el temps segons les activitats que hi fem.</li> </ul>	<p>Abans de començar el treball amb les làmines és recomanable fer alguna activitat que serveixi per conèixer les idees prèvies de l'alumnat a manera de comunicació d'objectius. Alguns exemples d'aquest tipus d'activitat són:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Demanar a l'alumnat aspectes que els agraden o els desagraden del paisatge que es veu a través de la finestra de l'aula o del paisatge que envolta l'institut.</li> <li>▪ Demanar a l'alumnat en quin tipus de paisatge, o a quina comarca, es construirien una casa i per què.</li> <li>▪ Fer una projecció de fotografies antigues on es vegi la pròpia localitat i comentar quins canvis s'observen en el paisatge.</li> </ul>
<b>1. Impressió personal</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Observar atentament el paisatge.</li> <li>▪ Comunicar les impressions subjectives.</li> </ul>	<p>Començar amb l'activitat individual d'observació del paisatge, continuar amb la posada en comú dins el grup de treball i acabar amb una posada en comú de tot el grup classe.</p>
<b>2. Descripció</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Identificar els elements naturals i culturals que es distingeixen a la fotografia panoràmica.</li> <li>▪ Comparar i completar amb l'ortofotomapa i el mapa topogràfic.</li> <li>▪ Treballar amb tres escales diferents i comparar diferents fonts d'informació gràfica i cartogràfica.</li> </ul>	<p>Treball individual de preparació de la descripció responnent els exercicis proposats.</p> <p>Treball en grup de redacció d'un text descriptiu i d'elaboració d'un croquis. El croquis pot ser elaborat per alguns membres del grup. Cal que distingeixin els diferents plans de perspectiva del paisatge, els seus punts forts i que els zonifiquin amb diferents trames. Aquesta tasca exigeix una certa pràctica per part de l'alumnat i, en tot cas, s'ha d'haver practicat prèviament o bé s'ha d'explicar i exemplificar en el moment d'analitzar els paisatges.</p>
<b>3. Explicació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Comprendre que els paisatges evolucionen tant si són naturals com si són humanitzats, tot i que aquesta evolució es produeixi en diferents escales de temps.</li> </ul>	<p>Treball individual: examinar una sèrie de documents sobre el paisatge: textos, mapes, gràfiques, climogrames, estadístiques, web i contestar una sèrie de preguntes amb l'ajuda d'aquests documents. Com a síntesi, cada grup ha de redactar un text explicatiu. Les activitats 2 i 3 es poden realitzar conjuntament. En aquest cas s'elabora un text expositiu final i es presenta el croquis.</p>

FASE	OBJECTIUS	ORIENTACIONS PER AL TREBALL
<b>4. Argumentació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Identificar les motivacions i els conflictes d'interessos que es poden produir entre els diferents agents humans responsables de l'evolució del paisatge.</li> <li>▪ Treballar l'empatia, el raonament i l'acceptació de la pluralitat de punts de vista sobre un mateix conflicte.</li> </ul>	<p>Com a síntesi de l'activitat, cada grup ha d'omplir un quadre de les argumentacions i contraargumentacions que podria aportar cada agent per defensar les seves opcions sobre el paisatge.</p>
<b>5. Prospectiva</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Comprendre que els paisatges evolucionen segons la voluntat dels agents que hi intervenen.</li> <li>▪ Simular que ells també poden ser agents actius del paisatge i intervenir en la seva evolució.</li> </ul>	<p>Treball en grup. Es demana un exercici de prospectiva: preveure com els agradaria que evolucionés el paisatge estudiat. És possible que, dins el grup de treball, cada alumne vulgui que el paisatge evolucioni de diferent manera i, per tant, que es prevegin diferents futurs desitjables. Com a síntesi de l'activitat, es demana una única proposta de canvi per obligar a practicar el consens dins el grup de treball i que l'alumnat s'adoni que, sovint, un determinat paisatge humanitzat ve a ser el resultat d'un consens entre diferents col·lectius. És recomanable que aquesta proposta es faci pública d'alguna manera o, fins i tot, que es faci arribar als representants municipals o al consell comarcal. La proposta es pot presentar en un format més textual o més gràfic.</p>
<b>6. Conclusions generals sobre la pregunta d'estudi</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ La posada en comú de la feina i de les reflexions efectuades.</li> <li>▪ Resposta a la pregunta d'estudi.</li> <li>▪ Diagnosi sobre els paisatges de Catalunya estudiats.</li> </ul>	<p>Cada grup de treball elabora un text de síntesi final que servirà per fer una exposició pública en forma de mural, d'exposició oral o de presentació en Power Point . És recomanable fer una posada en comú sobre els dotze paisatges de Catalunya, amb la intervenció de tot el grup classe, com a síntesi final de tota l'activitat i com a exercici de diagnosi sobre la conservació del paisatge.</p>

## 7.2. Orientacions per al treball amb el web

Malgrat que en la pestanya d'ajuda del web queda ben explicat quina funció té cada activitat i com es pot demanar ajuda, es proposen algunes orientacions per al conjunt del treball.

FASE	OBJECTIUS	ORIENTACIONS PER AL TREBALL
<b>0. Comunicació d'objectius i motivació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Inculcar a l'alumnat que el paisatge influeix de manera positiva o negativa en el nostre esperit o en l'estat d'ànim.</li> <li>▪ Copsar com molts dels paisatges que ens envolten tenen una forta empremta humana.</li> <li>▪ Destacar que el paisatge pot evolucionar de diferents maneres amb el temps segons les activitats que hi fem.</li> </ul>	<p>Abans de començar el treball amb el web és recomanable fer alguna activitat que serveixi per conèixer les idees prèvies de l'alumnat, a manera de comunicació d'objectius. Alguns exemples d'aquest tipus d'activitat són:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Demanar a l'alumnat aspectes que els agraden o els desagraden del paisatge que es veu a través de la finestra de l'aula o del paisatge que envolta l'institut.</li> <li>▪ Demanar a l'alumnat en quin tipus de paisatge, o a quina comarca, es construirien una casa i per què.</li> <li>▪ Fer una projecció de fotografies antigues on es vegi la pròpia localitat i comentar quins canvis s'observen en el paisatge.</li> </ul>
<b>1. Informació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Informar-se sobre el paisatge a estudiar.</li> </ul>	<p>És recomanable establir una posada en comú de les impressions que han tret de la lectura i observació. Cal vetllar perquè la definició de <i>paisatge</i> sigui ben elaborada.</p>
<b>2. Descripció</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Identificar els elements que es distingeixen a la fotografia panoràmica.</li> </ul>	<p>Vetllar perquè no sempre sigui el mateix alumne el que està escrivint o assenyalant a l'ordinador.</p>
<b>3. Explicació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Comprendre l'evolució del paisatge entre 1986 i 2006.</li> </ul>	<p>Caldria que la resposta a la pregunta de pas fos prou treballada per tal de garantir un millor informe final.</p>
<b>4. Argumentació</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Treballar l'empatia, el raonament i l'acceptació de la pluralitat de punts de vista sobre un mateix conflicte.</li> </ul>	<p>En aquest apartat els diferents personatges aporten l'explicació del paisatge, per la qual cosa cal garantir una lectura acurada dels textos. Es recomana que els estudiants prenguin nota per escrit dels diferents comentaris dels personatges per tal de facilitar l'exercici de la pregunta de pas.</p>
<b>5. Prospectiva</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Comprendre que els paisatges evolucionen segons la voluntat dels agents que hi intervenen.</li> <li>▪ Decidir-se per una opció de futur.</li> </ul>	<p>És recomanable que el grup no vagi clicant indiscriminadament sinó que reflexioni sobre l'evolució possible del paisatge.</p>

FASE	OBJECTIUS	ORIENTACIONS PER AL TREBALL
<b>6. Conclusions generals sobre la pregunta d'estudi</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Elaboració de l'informe final.</li> <li>▪ Resposta a la pregunta d'estudi.</li> </ul>	<p>Cada grup de treball trobarà part de l'informe final redactat. Es recomana que abans de passar a complimentar la pregunta d'estudi es revisin els textos elaborats anteriorment de manera que el conjunt del treball sigui el màxim de complet i de ben redactat.</p> <p>És recomanable fer una posada en comú sobre els 12 paisatges de Catalunya, amb la intervenció de tot el grup classe, com a síntesi final de tota l'activitat.</p>

## 8. AVALUACIÓ

El projecte "Ciutat, territori, paisatge" inclou l'avaluació com una eina de seguiment del procés d'ensenyament aprenentatge i també com una eina per desenvolupar la competència d'aprendre a aprendre. Per aquest motiu, tant les activitats didàctiques de les làmines com les orientacions del web van fer explícit als estudiants quins són els objectius de l'activitat i proporcionen bases d'orientació i d'ajuda per tal de realitzar correctament la tasca. En tots dos casos, es van fragmentar les tasques de manera que un estudiant pot saber constantment què ha fet, si ho ha fet bé i què li falta fer.

A continuació es presenten les diferents fases de l'avaluació:

### FASES DE L'AVAUACIÓ

FASE	LÀMINES		WEB
	AVALUACIÓ INDIVIDUAL	AVALUACIÓ EN GRUP	
<b>Fase 1. Avaluació inicial</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Predisposició a treballar en grup.</li> <li>▪ Capacitat de trobar adjectius o característiques que defineixin el paisatge.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Explicació que el grup efectua als companys de classe per resumir les seves impressions sobre el paisatge treballat.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Es pot establir una avaluació inicial.</li> </ul>
<b>Fase 2. Avaluació formativa</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Text descriptiu que indica totes les característiques del paisatge observat.</li> <li>▪ Croquis de la foto panoràmica.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Localització correcta.</li> <li>▪ Pregunta de pas</li> <li>▪ Definició de paisatge.</li> <li>▪ Caracterització del paisatge.</li> </ul>

FASE	LÀMINES		WEB
	AVALUACIÓ INDIVIDUAL	AVALUACIÓ EN GRUP	
<b>Fase 3. Avaluació formativa</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Participació i col·laboració dins el grup cooperatiu.</li> <li>Resposta a les preguntes a partir dels documents informatius per preparar l'anàlisi de paisatge.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Redacció d'un text expositiu i interpretatiu, relacionant bé totes les idees sobre l'anàlisi del paisatge.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Comparació correcta.</li> </ul>
<b>Fase 4. Avaluació formativa</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Capacitat empàtica que mostra cada alumne per situar-se en el punt de vista d'un personatge.</li> </ul>		Pregunta de pas: <ul style="list-style-type: none"> <li>Anàlisi i comparació de les respostes a l'entrevista.</li> </ul>
<b>Fase 5. Avaluació formativa</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>Proposta de canvi o de conservació que proposa el grup.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Proposta de canvi elegida.</li> </ul>
<b>Fase 6. Avaluació sumativa</b>		<ul style="list-style-type: none"> <li>Informe final.</li> <li>Presentació de l'informe final.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Informe final.</li> </ul>

### 8.1. Graelles per a l'avaluació de les làmines

Per tal de facilitar el procés d'avaluació reguladora en el cas de treballar amb les làmines, s'aporten unes graelles d'avaluació que responen a les qüestions formulades en les bases d'orientació. Poden ser usades tant pels estudiants com pel professorat. Els estudiants les poden usar per autoavaluar-se o per avaluar el treball del company, si s'opta per un model d'avaluació recíproca. Si no es vol entrar en un procés tan complex d'avaluació es recomana fer un seguiment general de cada fase i realitzar una valoració més acurada de les fases 5 i 6 que són la síntesi del conjunt.

#### Avaluació de la fase 1

##### Exposició oral

Element	Criteris d'avaluació	Valoració
<b>Preparació</b>	Han de fer algunes rectificacions, de tant en tant semblen dubtar. Exposició fluida, molt pocs errors. Es nota un bon domini del tema, no cometem errors, no dubten.	
<b>Interès</b>	Els costa aconseguir o mantenir l'interès dels companys. Interessen al principi però es fan una mica monòtons. Mantenen l'interès dels companys durant tota l'exposició.	



Element	Criteris d'avaluació	Valoració
<b>Veü</b>	Veü excessivament baixa o amb dicció confusa. Veü clara i bona vocalització. Veü clara, bona vocalització i entonació adequada.	
<b>Temps</b>	Excessivament breu o excessivament llarg per desenvolupar correctament el tema. Temps ajustat al previst, però amb un final precipitat sense síntesi final. Temps ajustat al previst, amb síntesi final de les idees principals.	

Adaptació de N. Bergadà: <http://www.webquestcat.org/ee2006/WQreproduc/>

## Avaluació de la fase 2

### Text descriptiu del paisatge

Element	Criteris de correcció	Valoració
<b>Títol</b>	El títol es refereix a un aspecte general del paisatge descrit? És creatiu?	
<b>Introducció</b>	Situa geogràficament el paisatge? S'especifica el tema clau?	
<b>Continguts de la descripció</b>	Les variables seleccionades són les pertinents? Les variables seleccionades es localitzen en l'espai? El nombre de característiques que es destaquen és suficient? S'utilitza adequadament el lèxic específic?	
<b>Conclusió</b>	Es treu alguna valoració general del paisatge observat?	
<b>Construcció del text</b>	El text és coherent? Les frases són coordinades o juxtaposades? Els enllaços són adients? L'ortografia i la puntuació són correctes?	

### Croquis

Elements	Criteris de correcció	Valoració
<b>Títol</b>	El títol es refereix a un aspecte general del paisatge?	
<b>Continguts</b>	S'assenyalen els tres plans? Els límits dels tres plans estan ben definits? Els punts forts responen a la problemàtica de la làmina?	
<b>Elaboració</b>	S'usen correctament les trames? És polític?	

### Avaluació de la fase 3

#### Text explicatiu del paisatge

Element	Criteris de correcció	Valoració
<b>Títol</b>	El títol indica l'evolució del paisatge? És creatiu?	
<b>Introducció</b>	Presenta el lloc, la problemàtica i les causes de la seva evolució en el temps?	
<b>Continguts de l'explicació</b>	Justifica d'alguna manera l'evolució del paisatge? Classifica les raons adduïdes per categories? Distingeix entre causes principals i causes secundàries? N'especifica les conseqüències? Relaciona unes raons amb les altres? Utilitza adequadament el lèxic específic?	
<b>Conclusió</b>	Elabora alguna valoració general sobre l'evolució del paisatge observat?	
<b>Construcció del text</b>	El text és coherent? Les oracions són compostes? S'utilitzen conjuncions subordinades causals o que indiquin conseqüència? L'ortografia i la puntuació són correctes?	

### Avaluació de la fase 4

#### Argumentació

Element	Criteris de correcció	Valoració
<b>Empatia</b>	Sap adoptar el punt de vista d'un personatge d'una manera coherent?	
<b>Raonament</b>	Explicita el punt de vista o la tesi que vol justificar? Quin tipus de raons aporta per justificar el seu punt de vista? Científiques? Personals? Ideològiques? Les raons són fortes i ben fonamentades? Sap trobar justificacions a les objeccions d'altres punts de vista? Utilitza adequadament el lèxic específic?	

### Avaluació de la fase 5

#### Prospectiva

Element	Criteris de correcció	Valoració
<b>Consens</b>	El grup ha sabut posar-se d'acord en la seva proposta?	
<b>Imaginar</b>	S'ha imaginat i representat una perspectiva no conservacionista del paisatge?	
<b>Trobar solucions</b>	S'ha presentat una alternativa conservacionista global? O d'algun aspecte?	
<b>Elaborar proposta</b>	La proposta és realista? Té en compte les activitats econòmiques?	
	La proposta és creativa?	
	Està ben justificada? Està ben dibuixada?	

## Avaluació de la fase 6

### Text de síntesi final

Element	Criteris de correcció	Valoració
<b>Títol</b>	S'ha trobat un títol adient?	
<b>Descripció</b>	És completa? Està ordenada?	
<b>Explicació</b>	És completa? Està prou justificada? S'adequa als coneixements apresos?	
<b>Interpretació</b>	Es dona l'opinió del grup? Es contesta la pregunta d'estudi? Es proposen alternatives d'evolució del paisatge?	
<b>Conclusió</b>	Es destaquen les idees més importants a manera de síntesi que relacionin l'evolució del paisatge amb el creixement econòmic? Apareix el concepte d'ordenació del territori? I el de conservació del paisatge? I el de creixement sostenible?	

### Exposició oral

Vegeu graella fase 1.

## 8.2. Avaluació del treball en format web

L'avaluació formativa o de seguiment de les activitats en el web es fa de dues maneres:

1. Pas d'activitat quan es responen correctament els exercicis de localització de llocs o d'àrees.
2. Resposta a la pregunta de pas que requereix l'escriptura d'un text. En el cas de la definició del paisatge (activitat 1), el pas s'obté si s'usen correctament les paraules clau per definir el paisatge. En altres casos, el que determina el pas és el nombre de línies del text. Per tant, en aquest segon cas és important que el professorat faci una revisió del contingut del text.

L'avaluació sumativa es farà a partir de l'informe final. Aquest informe es genera a partir de les respostes a les preguntes de pas d'activitat, que es poden retocar i completar, i de la redacció d'una part final que inclou la pregunta d'estudi. Un cop finalitzat, es pot imprimir i lliurar al professorat.